

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РОДИННОГО ОТОЧЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ ВЗАЄМИН У МОЛОДОМУ ШЛЮБІ

Федоренко Раїса Петрівна,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної та клінічної психології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена особливостям впливу батьків і близьких родичів на взаємини молодого подружжя. Проаналізовано міжособистісні взаємини між поколіннями, а також особливості подружніх стосунків досліджуваних, які проживають разом з батьками. Отримані результати засвідчили, що молоде подружжя, яке проживає разом з батьками, гірше пристосовується одне до одного, тривалий термін є несаможиттєвими, погано адаптованими до сімейного життя. Разом з тим, вивчено гендерний аспект незадоволеності шлюбом приймака/приймачки, які проживають разом з батьками свого шлюбного партнера. Результати дослідження можуть успішно використовуватися у практичній діяльності психолога з надання психологічної допомоги подружнім парам, в яких виявлені ті чи інші аспекти невдоволеності подружнім життям.

Ключові слова: сім'я, батьківська сім'я, родинне оточення, міжособистісна взаємодія, задоволеність шлюбом.

Fedorenko Raisa. Psychological features of the influence of family environment on the formation of relationships in young marriage

The article deals with the peculiarities of parents' and close relatives' influence on young spouses' relationships. We emphasized, that family happiness of the young people begins much earlier, namely from the parental family. We considered that the influence of our own family occupies the most important place in the formation of family values. We analyzed interpersonal relationships between generations, as well as the peculiarities of marital relations of respondents, living with their parents. The analysis of spouses' marriage satisfaction in the parent-controlled environment and without it has been done.

The results showed that young spouses living with their parents are less adaptable to each other, they remain not independent for a longer period and are less adapted to family life. It has been determined that the satisfaction of a married couple living separately from their parents is significantly higher than that of those, who live together with parents. At the same time, the gender aspect of dissatisfaction with marriage is researched.

The results of the study can be successfully used in the psychology practice to provide psychological assistance aimed at preparing young people for the future family life, enhancing the role of family values, as well as help married couples that experienced some aspects of dissatisfaction with family life.

Key words: family, paternal family, family environment, interpersonal interactions, marriage satisfaction.

Постановка проблеми. Сьогодні сім'я, як і суспільство в цілому, переживає глибоку кризу. Будучи первинним елементом суспільства, вона дає в мініатюрі картину тих протиріч, які властиві й суспільству. Проявами цієї кризи є такі показники, як катастрофічне зниження народжуваності, високий рівень числа розлучень, поширення альтернативних форм шлюбно-сімейних стосунків, поява великої кількості бездітних сімей, масова відмова від

дітей, а також задача їх в пологові або дитячі будинки, жорстоке поводження з дітьми.

Показником кризи сім'ї виступає також різке скорочення кількості шлюбів і одночасно активне зростання позашлюбної народжуваності. Посилюють ситуацію тенденція до руйнування етичних засад сім'ї, втрата життєво важливих людських цінностей, послаблення соціально-психологічного ефекту спільності, а, як відомо, він

є засобом внутрішньо групової згуртованості та взаєморозуміння [2]. Це не може не турбувати, оскільки подібна тенденція спрямована не на об'єднання сім'ї, а на її відокремлення. В сукупності все це сприяє дитячій злочинності і бездоглядності, соціальному сирітству тощо.

Водночас, саме із сім'єю в суспільстві пов'язуються сподівання на гуманізацію відносин, моральне оздоровлення особистості, формування її цілісності. Адже сім'я та родина були і залишаються найважливішими соціальними інститутами людського суспільства. Сім'я – це той життєдайний осередок, де народжуються діти – найвища цінність людства, цвіт нації, майбутнє народу, завдяки яким кожен батько і мати мають реальну можливість повторити та продовжити себе в своїх нащадках.

За всіх часів, у всіх народів, молодому поколінню передавалися знання про сім'ю, устрій сімейного життя, виконання подружніх і батьківських ролей. Не втрачає актуальності ця проблема і в наш час, що актуалізує пошуки наукових підходів підготовки молоді до створення сім'ї [1].

Взаємостосунки поколінь на сьогоднішній час пронизані деякими протиріччями. З одного боку, в нестабільному суспільстві перед старшим поколінням стоїть проблема трансляції цінностей молодому поколінню; з іншого – для людей похилого віку характерна реструктуризація внутрішньої інформаційно-сміслової сфери й переосмислення вже усвідомленого. В результаті у людей похилого віку порушується стала модель людини з певними цінностями, що розташовані в стійкій ієрархії й відповідають соціально-економічним умовам. Протиріччя простежується ще в тому, що минуле для молодого покоління втрачає свою значущість, тому у молоді немає основ для упорядкування теперішнього, а це може сприяти виникненню внутрішньо-особистісної кризи [4].

Корінна яка ломка систем цінностей особливо гостро проявляється у виховній функції батьківського покоління [3].

Ця тема активно опрацьовується сучасними західними, російськими і українськими психологами, психотерапевтами, психіатрами, серед яких Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Гребенніков, О. Докукіна,

З. Зайцева, І. Зверева, А. Капська, І. Кон, О. Кононко, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, М. І. Мушкевич, Р. Овчарова, В. Постовий, І. Трубавіна, Р. П. Федоренко, Т. Шеляг та ін.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження сім'ї та батьківства висвітлили у своїх публікаціях зарубіжні педагоги та соціологи: С. Гудман (S. Goodman), Л. Давідофф (L. Davidoff), К. Кволс (C. Qualls), Дж. Келлі (J. Kelly), Р. Кемпбелл (R. Campbell), Л. Поллок (L. Pollok), М. Янг (M. Young) та ін.

В свою чергу, питання щодо родинного виховання засобами української етнопедагогіки розглядали З. Болтарович, К. Журба, Г. Майборода, Т. Мацейків, М. Стельмахович; сімейних звичаїв та обрядів – В. Борисенко, О. Воропай, О. Кравець, В. Скуратівський, М. Ткач; особливостей виховання дітей в українській традиційній сім'ї – О. Вишневський, В. Постовий; роль культурно-просвітницької діяльності в духовному розвитку людини – Т. Алексеєнко, Л. Бойко, Л. Миронова.

У зв'язку з цим в сучасному суспільстві відчувається гостра потреба в дослідженні питань впливу батьківської сім'ї на формування готовності молоді до сімейних взаємовідносин.

Мета дослідження полягає у теоретичному обгрутуванні та емпіричному розгляді особливостей впливу батьків і близьких родичів на взаємини молодого подружжя.

Методика та процедура дослідження. З метою визначення впливу батьківської сім'ї на взаємини молодого подружжя, нами було проведено емпіричне дослідження. Вибірку дослідження склали 60 подружніх пар (120 осіб), яких було поділено на дві групи обстежуваних, виходячи із мети та завдань дослідження:

1) 1 група – 30 подружніх пар (60 осіб) зі стажем спільного проживання до 5 років, і, які на момент дослідження проживали разом з батьками. З них – 13 подружніх пар проживає з батьками чоловіка, всі решта (17 пар) проживають з батьками дружини.

2) 2 група – 30 подружніх пар (60 осіб) зі стажем сімейного життя до 5 років, які проживали окремо від батьків. Усі сімейні

пари знаходилися в першому шлюбі. Вік партнерів був від 23 до 28 років.

Для проведення дослідження нами було обрано низку психодіагностичних методик, що спрямовані на аналіз особистісного і сімейного профілю.

Зокрема, для виявлення типових форм поведінки партнерів та їх батьків у конфліктних ситуаціях використовувався тест К. Томаса, який дозволяє визначити орієнтацію особистості на певну поведінку в ситуації конфлікту, а саме: суперництво (протиборство, змагання), яке супроводжується відкритою боротьбою за свої інтереси; співробітництво, яке спрямоване на пошук рішення для задоволення інтересів усіх сторін; компроміс, що означає урегулювання суперечностей через взаємні поступки; уникання – намагання вийти із конфліктної ситуації, не розв'язавши її, не поступаючись, але й не наполягаючи на своєму; пристосування – тенденція згладити протиріччя, поступаючись своїми інтересами.

Також нами було використано Опитувальник «Аналіз сімейної тривоги»

(АСТ, Є. Ейдемільер, В. Юстиціс), який призначений для вивчення загального фону переживань індивіда, пов'язаного з його позицією в сім'ї, з тим, як він сприймає себе в цьому оточенні.

Рівень задоволеності шлюбом подружніх пар визначали за допомогою теста-опитувальника «Задоволеність шлюбом» (В. В. Столін, Т. Л. Романова, Г. П. Бутенко). Тест-запитальник запропонований для експрес-діагностики ступеня задоволеності/незадоволеності шлюбом, а також ступеня узгодженості/неузгодженості задоволеності шлюбом у конкретній подружній парі.

Аналіз результатів дослідження. Результати проведеного дослідження на вплив батьківської сім'ї показали, що благополуччя шлюбу значною мірою залежать від уміння партнерів конструктивно вирішувати конфліктні ситуації. Зокрема, згідно теста Томаса, ми визначили, що більша частина обстежуваних першої групи (68 %) виявила високі показники за шкалою «Пристосування»; на другому місці (18 %) шкала «Уникання»; на третьому за шкалою «Компроміс» (7 %); на четвертому місці (4 %) шкала «Суперни-

цтво» і лише на п'ятому місці (3 %) посідає шкала «Співробітництво».

Зробивши обрахунки тестування 2 групи, ми побачили, що лідируючі позиції (58 %) займає шкала «Уникання»; на другому місці (23 %) – шкала «Компроміс»; на третьому (9 %) – шкала «Суперництво»; на четвертому (6 %) – «Співробітництво» і на п'ятому (4 %) – «Пристосування».

Аналізуючи емоційні характеристики подружніх стосунків партнерів першої групи, ми, передусім, вивчали сімейно-зумовлений стан партнерів. Виявлено, що у більшості обстежуваних спостерігався високий рівень загальної сімейної тривожності (42 %), середні рівні сімейної провини (37 %) та сімейної тривоги (51 %). Найбільші бали виявлено за шкалою «Сімейна напруга» – с.а.=6,2 бала (максимальна кількість балів високого рівня відповідає 7). Середній рівень спостерігався за шкалами «Сімейна провина» с.а.= 3,8 бала та «Сімейна тривога» с.а.= 3,6 бала.

Виявлено гендерні відмінності щодо наявності цих станів: високі показники сімейної напруги у жінок і становлять с.а.=4,6 бала, у чоловіків за цією шкалою середні показники – с.а.=3,1 бали. Зауважено, що як чоловікам (с.а.=15 балів) так і жінкам (с.а.=16 балів) притаманний стан загальної сімейної тривоги.

Проаналізувавши показники сімейної тривоги у подружжя першої вибірки, ми також встановили гендерну диференціацію: у жінок тривога більш виражена (с.а.=5,2 бали), а в чоловіків меншою мірою (с.а.= 3,3 бали).

В свою чергу, вивчаючи емоційні характеристики подружніх стосунків партнерів 2 групи, виявлено, що високі рівні за всіма трьома шкалами відсутні, «Сімейна тривога» (с.а.=3,2 бали) та «Сімейна напруга» (с.а.=2,9 бали) у більшості діагностованих мають середні показники з тенденцією до низьких; середні показники по шкалі «Сімейна провина» мають лише поодинокі діагностовані, тому в загальному дана шкала має низьку кількість балів (с.а.=1,7 бала).

Здійснивши обрахунки за тестом-опитувальником «Задоволеність шлюбом», ми отримали результати, які свідчать, що не всі члени молодих сімей, які проживають разом з батьками, мають негативне став-

лення до шлюбу. І, навпаки, сімейні пари, які проживають окремо, не завжди задоволені сімейними стосунками. Про це свідчать наступні дані.

Дані теста-опитувальника по усіх діагностованих:

- неблагополучні сім'ї – 30 осіб (25,8 %);
- перехідні – 11 осіб (9,1 %);
- благополучні сім'ї – 79 осіб (65 %).

Дані теста-опитувальника по діагностованих 1 групи (проживають разом з батьками):

- неблагополучні сім'ї – 23 особи (37 %);
- перехідні – 11 осіб (17 %);
- благополучні сім'ї – 26 осіб (46 %).

Дані теста-опитувальника по діагностованих 2-ї групи (які проживають окремо від батьків):

- неблагополучні сім'ї – 7 осіб (16 %);
- перехідні – 5 осіб (7 %);
- благополучні сім'ї – 48 (77 %).

Виконавши підрахунки за даною методикою, ми також встановили гендерний аспект у задоволеності шлюбом у діагностованих першої групи. Ми виявили, що, виходячи з того, у чиїх батьків проживає молода родина (дружини чи чоловіка), чітко прослідковується незадоволеність приймака (приймачки).

Дані теста-опитувальника по діагностованих чоловіках та жінках 1 групи (проживають разом на території батьків чоловіка):

- неблагополучні сім'ї – 6 чол. (9 %) та 12 жін. (22 %);
- перехідні – 4 чол. (6 %) та 8 жін. (12,5 %);
- благополучні сім'ї – 21 чол. (35 %) та 9 жін. (15,5 %).

Дані теста-опитувальника по діагностованих чоловіках та жінках 2 групи (проживають разом на території батьків дружини):

- неблагополучні сім'ї – 15 чол. (29 %) та 9 жін. (13 %);

– перехідні – 2 чол. (2,6 %) та 9 жін. (13 %);

– благополучні сім'ї – 11 чол. (18,4 %) та 14 жін. (24 %).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз результатів проведеного дослідження дозволив зробити висновок, що серед факторів, які впливають на успішність шлюбу, одне з найважливіших місць займає батьківська сім'я.

Стосунки подружжя з батьками представляють безліч різних та іноді важко розв'язуваних проблем. Це залежить від віку батьків, від того, з ким пов'язані проблеми – з батьками чоловіка або дружини; важливо і те, чи живі обидва з батьків або тільки один з них, чи проживають вони разом з подружжям або окремо. Перш за все, необхідно допомогти подружжю зрозуміти особливості ставлення старіючих батьків до дорослих дітей, причому мова тут іде не про якусь «провину», а лише про звичайні психологічні явища.

Викладений матеріал дозволяє зробити висновки, що молоде подружжя, яке проживає разом з батьками, гірше пристосовується одне до одного, тривалий термін є несамостійним та погано адаптованим до сімейного життя.

Згідно результатів дослідження, ми з'ясували, що задоволеність шлюбом у подружжя, яке проживає окремо від батьків, значно вища (77 %), ніж у сімей, які проживають разом з батьками (46 %). До того ж, чітко прослідковується гендерний аспект незадоволеності шлюбом приймака/приймачки, які проживають разом з батьками свого шлюбного партнера: 29 % – чоловіків та 22 % жінок.

Результати даного дослідження можуть бути використані практичними психологами служб сім'ї з метою прогнозування стійкості шлюбів, надання допомоги сім'ям, у яких виявлені ті чи інші аспекти невдоволеності подружнім життям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовкобой І. М. Виховне значення сімейних традицій на сучасному етапі розвитку суспільства. *Вісник СевНТУ*: [зб. наук. праць; ред. Є. В. Пашков]. Севастополь: СевНТУ, 2011. Вип. 124. С. 42-46
2. Горащук В. П. Основи родинно-шлюбних взаємин. Валеологія: підручник. Київ, 1998. С. 85–90.
3. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї: навч. посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 364 с.

4. Сидоренко А. В. Роль батьківської сім'ї у формуванні готовності молоді до сімейних взаємовідносин [Електронний ресурс]. URL: <http://scolazhizni.ru/archive/o/n-438969>

REFERENCES:

1. Vovkoboі I. M. Vykhovne znachennia simeinykh tradytsii na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva / I. M. Vovkoboі // Visnyk SevNTU: [zb. nauk. prats; red. Ye. V. Pashkov]. – Sevastopol: SevNTU, 2011. – Vyp. 124. – S. 42–46.

2. Horashchuk V. P. Osnovy rodynno-shliubnykh vzaiemyn // V. P. Horashchuk Valeolohiia: Pidruchnyk. – Kyiv, 1998. – S. 85–90.

3. Fedorenko R. P. Psykholohiia simi: navch. posibnyk / R. P. Fedorenko. – Lutsk: Vezha-Druk, 2015. – 364 s.

4. Sydorenko A. V. Rol batkivskoi simi u formuvanni hotovnosti molodi do simeinykh vzaiemovidnosyn [Elektronnyi resurs] / A. V. Sydorenko – Rezhym dostupu: <http://scolazhizni.ru/archive/o/n-438969>